

ТИПИ СУПЕРТЕКСТІВ І СИСТЕМА СУПЕРТЕКСТОВИХ ВІДНОШЕНЬ У РОСІЙСЬКОМОВНОМУ ЖІНОЧОМУ ЖУРНАЛІ УКРАЇНИ

У статті розкривається концептуальна сутність супертексту, аналізуються основні типи супертекстів. Як журнальний супертекст розглядається російськомовний жіночий журнал України. Він ідентифікується як система-супертекст за такими критеріями: хронологічні межі, тематична та модальна цілісність, відкритість / закритість меж, адресантність та адресатність, структурованість, нелінійність.

Ключові слова: супертекст, система, критерії супертекстності, жіночий журнал.

Зміни в когнітивно-комунікативних процесах кінця ХХ — початку ХХІ ст. актуалізували проблеми, пов'язані з осягненням тексту, традиційне визначення якого зазнало семантичних трансформацій. Текст, за спостереженнями Ю. М. Лотмана, розуміють «не як певний стабільний предмет, що має постійні ознаки, а як функції: як текст може виступати й окремий твір, і його частина, і композиційна група, жанр, зрештою — література в цілому»¹. Для подальшого осмислення продукту мовленнєвої діяльності людини, тексту, на допомогу прийшла лінгвістика тексту, галузь мовознавства, «яка вивчає семіотичну, структурно-граматичну, семантико-змістову, комунікативно-прагматичну організацію текстів, їхню категорійну систему й мовні засоби її репрезентації, а також процеси продукування, розуміння й інтерпретації текстів у семіотичному універсумі культури»². У цій галузі відомо понад 40 визначень терміна «текст» та 47 термінів з елементом «-текст» (від авантексту до епітексту), нерівнозначних за своєю семантикою та способом уживання³. Серед останніх можна виокремити два «конкурентні терміни» (О. Г. Лошаков): «гіпертекст» і «супертекст»⁴, які досить часто використовуються як синоніми (Л. О. Борботько, Н. Є. Медніс), але є різними поняттями. «Гіпертекст» на відміну від «супертексту» функціонує у сфері комп'ютерних технологій⁵.

¹ Лотман Ю. М. Культура и взрыв.— М., 1992.— С. 179.

² Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми.— Полтава, 2008.— С. 482.

³ Див.: Литвиненко Т. Е. Интертекст в аспектах лингвистики и общей теории текста.— Иркутск, 2008.— 308 с.

⁴ Див.: Медніс Н. Е. Сверхтексты в русской литературе.— Новосибирск, 2003.— 170 с.

⁵ Див.: Борботько Л. А. О разграничении понятий «метатекст», «паратекст», «интертекст» и «сверхтекст» (на материале современных пьес) // Вестн. Моск. гос. обл. ун-та : Сер. «Лингвистика». — 2011. — № 2. — С. 21; Медніс Н. Е. Знач. праця.— С. 19.

Огляд наукової вітчизняної літератури показав, що проблема гіпертекстуальності є предметом пильної уваги мовознавців (праці О. І. Горошко, С. С. Дикаревої, А. П. Загнітка, Л. Ф. Компанцевої, А. Л. Міщенко, С. Г. Чемеркіна ⁶), однак лінгвістичних розвідок щодо супертексту дуже мало (праці Л. П. Іванової ⁷).

Супертекст являє собою «складну систему інтегрованих текстів, що мають спільну позатекстову орієнтацію, утворюють незамкнену єдність, позначену змістовою та мовною цілісністю» ⁸. Він складається з окремих текстів (прототекстів), які оформлюються в підсистеми (ідейно-змістово домінуючі, головні, ідейно-змістово рецесивні, факультативні), та є результатом текстової діяльності людини і належить до антропоцентричного, «людинорозмірного» ⁹ типу систем.

Саме розуміння поняття «система» останнім часом зазнало трансформацій ¹⁰. Традиційне енциклопедичне тлумачення слова «система» (від гр. *συστημα* — ціле, складене з частин; з'єднання) — «безліч елементів, що перебувають у відношеннях і зв'язках один з одним, створюють певну цілісність, єдність» ¹¹ — модифікувалося у вузьке, обмежене, неперспективне й асоціативно обтяжене ¹². Уперше про це заявив філософ і методолог Г. П. Щедровицький у праці «Два поняття системи», де він розглядає систему як феномен, що складається з чотирьох категоріальних планів, які взаємодіють: 1) процесів одного виду; 2) функціональної структури; 3) організованості матеріалу; 4) морфології ¹³.

Вивчення супертексту з урахуванням процесуального, структурного та організаційного підходів до антропоцентричної системи, а також ідеї взаємодії різних «людинорозмірних» систем без загрози їхній цілісності й автономності набуває актуального та дискусійного характеру в українському та російському науково-гуманітарному просторі ¹⁴.

Виходячи з окресленої проблематики дослідження супертексту як системи, розглянемо одну з антропоцентричних систем — російськомовний жіночий журнал України та розкриємо її супертекстовий статус.

⁶ Див.: *Горошко Е. И.* Теоретический анализ интернет-жанров: к описанию проблемной области // *Жанры речи* : Сб. науч. статей.— Саратов, 2007.— Вып. 5.— С. 372–392; *Дикарева С. С.* Межъязыковая коммуникация в сети Интернет // *Культура народов Причерноморья*.— 2002.— № 34.— С. 18–24; *Загнітка А. П.* Структура і функції гіпертексту: статус і позиційні параметри комунікантів // *Літературне місто*.— litmisto.org.ua; *Компанцева Л. Ф.* Гендерные основы интернет-коммуникации в постсоветском пространстве.— Луганск, 2006.— 392 с.; *Міщенко А.* Інтернет як сучасна телекомунікаційна мережа // *Наук. зап.* : Сер. «Філол. науки».— 2009.— Вип. 89(4).— С. 62–68; *Чемеркін С. Г.* Стилістика гіпертексту // *Мовознавство*.— 2009.— № 5.— С. 79–87.

⁷ Див.: *Іванова Л. П.* Сверхтекст как эксплициатор ментального пространства // *Учен. зап. Таврич. нац. ун-та им. В. И. Вернадского* : Сер. «Филология».— 2006.— Т. 19(58). № 2.— С. 209–213; *Іванова Л. П.* Функции артефактов-сверхтекстов в полилоге культур // *Культура народов Причерноморья*.— 2008.— Т. 2. № 137.— С. 60–62.

⁸ *Медніс Н. Е.* Знач. праця.— С. 21.

⁹ Термін запропоновано В. С. Стьопіним. «Людинорозмірна» система — це складна система, в яку «включено» людину (див.: *Круглый стол «Синергетика: перспективы, проблемы, трудности* : Материалы «круглого стола». — <http://spkurdyumov.narod.ru/krStolSyner.htm>).

¹⁰ *Нургалеева Л. В.* Девальвация понятия «система» под влиянием развития теорий сетевого взаимодействия // *Системы и модели: границы интерпретаций* : Сб. трудов Всерос. науч. конф. с междунар. участием, 5–7 ноября 2008 г.— М. ; Томск, 2008.— С. 197.

¹¹ *Советский энциклопедический словарь* / Гл. ред. А. М. Прохоров; редкол.: А. А. Гусев и др.— 4-е изд.— М., 1987.— С. 1215.

¹² *Нургалеева Л. В.* Знач. праця.— С. 198.

¹³ *Щедровицький Г. П.* Два поняття системи // *Труды XIII Междунар. конгресса по истории науки и техники*.— М., 1974.— Т. 1.— С. 230–232.

¹⁴ Див.: *Кузьмина Н. А.* Книга стихов как сверхтекст.— // *Respectus Philologicus*.— 2011.— N 19(24).— С. 19–30; *Лошаков А. Г.* Сверхтекст как словесно-концептуальный феномен.— Архангельск, 2007.— 344 с.; *Наумова М. Ю.* Розуміючи медіа // *Вісн. Маріуп. держ. ун-ту* : Сер. «Філософія. Культурологія. Соціологія».— 2011.— Вип. 2.— С. 159–165; *Титаренко М.* Новочасна журналістика в контексті синергетики, або В пошуках унікального «надлишку» // *Медіакритика: щоквартальний дайджест електронного журналу*.— Л., 2008.— № 14.— 2008.— С. 77–83.— http://www.franco.lviv.ua/mediaeco/merег_zmi/tytarenko_nadl.htm.

У контексті осмислення системи-супертексту варто зазначити, що її можна класифікувати за різними ознаками, наприклад, такими, як структура (проста / складна); якість (матеріальна / абстрактна (ідеальна) та спеціалізація (галузь знань); вид елементів, складників системи (однорідна / неоднорідна); кореляція з методологічними принципами синергетики ¹⁵.

Екстраполювання цих характеристик на «людинорозмірну» систему-супертекст — російськомовний жіночий журнал України — дало можливість її ідентифікувати. За структурою ця система належить до складної, репрезентованої понад 1000 елементами ¹⁶ (текстами); за якістю — до ідеальної (абстрактної), такої, що являє собою ідеальні об'єкти — поняття або ідеї, пов'язані певними відношеннями ¹⁷; за спеціалізацією — до системи, яка відображає гносеологічну, соціальну та мовну практики жінки; за видом елементів, складників системи, — одночасно до гомогенної з погляду тематики та гетерогенної в силу ієрархічності; за кореляцією з методологічними принципами синергетики — до дисипативної (від лат. *dissipatio* — розсіваю, руйную), відкритої, нелінійної та невірноваженої ¹⁸.

Беручи за основу визначення супертексту, запропоноване Н. О. Купіною та Г. В. Бітенською («сукупність висловлень, текстів, яка обмежена темпорально й локально, об'єднана змістово та ситуативно, схарактеризована цілісною модальною настановою, достатньо визначеними позиціями адресанта й адресата, з особливими критеріями нормального / аномального» ¹⁹), різноманітні підходи до вивчення видів і типів супертекстів: локальних (топосних) ²⁰, персональних (авторських) ²¹, пісенних ²², ідеологічних ²³, прецедентних ²⁴, артефактних ²⁵, науко-

¹⁵ Синергетика (від гр. *συν* — «спільно» та *εργος* — «той, що діє») — наука, яка займається «вивченням систем, що складаються з багатьох підсистем різної природи (електронів, атомів, молекул, клітин, нейронів, механічних елементів, органів тварин, людей, транспортних засобів тощо), та виявленням того, яким чином взаємодія таких підсистем приводить до виникнення просторових, часових або просторово-часових структур у макроскопічному масштабі» (Большой энциклопедический иллюстрированный словарь / Под ред. В. В. Богатыренко, Т. И. Завязкиной и др. — Донецк, 2008. — С. 620).

¹⁶ Див.: *Поваров Г. Н.* Об уровнях сложности систем // *Методологические проблемы кибернетики*. — М., 1970. — Т. 2. — С. 184. Автор за допомогою кількісних підрахунків доводить, що складна система починається з 1010–1014 елементів.

¹⁷ Див.: *Солнцев В. М.* Язык как системно-структурное образование. — М., 1977. — С. 19–20.
¹⁸ Про дисипативні системи див.: *Бранский В. П.* Искусство и философия. — Калининград, 1999. — 704 с.; *Гураль С. К.* Синергетика и лингвосинергетика // *Вестн. Том. гос. ун-та : Сер. «Филол. науки»*. — 2007. — № 302. — С. 7–9; *Пригожин И., Стенгерс И.* Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой. — М., 1986. — 432 с.

¹⁹ *Купина Н. А., Битенская Г. В.* Сверхтекст и его разновидности // *Человек — текст — культура*. — Екатеринбург, 1994. — С. 214–235.

²⁰ Див.: *Абашиев В. В.* Пермь как текст: Пермь в русской культуре и литературе XX в. — Пермь, 2000. — 404 с.; *Топоров В. Н.* Петербург и «Петербургский текст русской литературы» (Введение в тему) // *Топоров В. Н.* Миф. Ритуал. Символ. Образ : Исследования в области мифопоэтического : Избранное. — М., 1995. — С. 259–367; *Четвертных Е. А.* Элизийский текст в системе локальных сверхтекстов // *Изв. Урал. гос. ун-та : Сер. «Филология»*. — 2010. — № 1(72). — С. 19–25.

²¹ Див.: *Лепехова О. С.* Этическое пространство сверхтекста В. М. Гаршина : Дис. ... канд. филол. наук. — Северодвинск, 2006. — 185 с.; *Попкова Н. Н.* Публицистическая составляющая творчества Игоря Иртеньева // *Изв. Урал. гос. ун-та*. — 2007. — № 50. — С. 99–109; *Торсуева И. Г.* Сверхтекст и уровни анализа поэтического текста // *Проблемы поэтической речи : Сб. науч. трудов*. — М., 1988. — С. 26–41.

²² Див.: *Купина Н. А., Битенская Г. В.* Знач. праця.

²³ *Амиров В. М.* Агитационный предвыборный сверхтекст: организация содержания и стратегии реализации : Дис. ... канд. филол. наук. — Екатеринбург, 2002. — 228 с.; *Гусейнов Г.* Советские идеологи в русском дискурсе 1990-х. — М., 2003. — 272 с.

²⁴ *Мануйлова Н. А.* Шапты тоталитарного языка в современной российской прозе // *Rossica olomucensia XL (za rok 2001) : Roč. katedry slavistiky na filozof. fakulte Univerzity Palackého*. — Olomouc, 2002. — С. 89–93.

²⁵ Див.: *Иванова Л. П.* Функции артефактов-сверхтекстов в полилоге культур.

вих²⁶, журнальних²⁷, уважаємо російськомовний жіночий журнал системою-супертекстом із формальними та концептуальними критеріями.

Серед формальних виокремлюємо чітко визначені хронологічні межі супертексту; серед концептуальних — тематичну і модальну цілісність, наявність закритих / відкритих меж, адресантність (авторський / неавторський текст) й адресатність, структурованість (однотипну / неоднотипну), мовну (єдиний лексико-поняттєвий словник) і позамовну (єдиний паралінгвальний словник) спільність, динаміку формування та подальшого розвитку супертексту.

Розглянемо кожний супертекстовий критерій системи російськомовного жіночого журналу України.

1. *Хронологічні межі.* Жіночий журнал за хронологією можна визначити як багаторівневу систему-ієрархію трьох рівнів: перший рівень — мегасупертекст, який репрезентує російськомовний жіночий журнал у цілому на території України в період з 2007 по 2013 рр.; другий рівень — макросупертекст, представлений самостійними російськомовними жіночими журналами як супертекстами в Україні в період з 2007 по 2013 рр. (наприклад: «Натали», «Единственная», «Женский журнал. Здоровье», «LQ», «Diva. Легко хуедем»), і третій рівень — мезосупертекст, який складається з окремих номерів російськомовного жіночого журналу (№№ 1–12) як супертекстів в Україні в період з 2007 по 2013 рік.

2. *Тематична цілісність* мегасупертексту, макросупертексту та мезосупертексту детермінована єдиною гіпертемою, якій підпорядковані окремі теми — опис особистісної та соціальної концепції життя жінки в сучасних політичних й економічних умовах України.

Модальна цілісність виявляється в оцінці етичного й естетичного змісту гіпертеми й окремих тем.

3. Використовуючи категорію відкритості / закритості в аналізі мегасупертексту, макросупертексту та мезосупертексту, уточнимо, що абсолютно відкритий супертекст й абсолютно закритий супертекст — досить абстрактні поняття, оскільки «будь-яка система закрита хоча б тому, що, не маючи меж, вона не відрізнялася б від середовища, не була б системою. І будь-яка система відкрита вже внаслідок загальності взаємозв'язку всього і зі всім»²⁸. Перш ніж мегасупертекст став відкритим, він став системою, отже, знайшов межі у вигляді макросупертексту, тобто перетворився на закритий; так само макросупертекст став відкритим і закритим одночасно завдяки мезосупертексту.

Проводячи аналогію між відкритістю системи і зовнішньою формою мови (В. фон Гумбольдт) / зовнішньою формою слова (О. О. Потебня) та закритістю системи і внутрішньою формою мови / внутрішньою формою слова, яка «є відношення змісту думки до свідомості»²⁹, можна помітити загальні закономірності. Відкрита система, подібно до зовнішньої форми мови (слова), дає «можливість тлумачити себе на тисячі ладів і не втрачаючи при цьому своєї неповторної своєрідності»³⁰, закрита система немов внутрішня форма мови

²⁶ Див.: Алексеева М. В. Сверхтекстовая типология научной речи (на материале франкоязычной научно-гуманитарной литературы) : Дис. ... д-ра филол. наук.— М., 2001.— 304 с.

²⁷ Див.: Снигирева Т. А., Подчиненов А. В. «Толстый» журнал в России как текст и сверхтекст // Изв. Урал. гос. ун-та.— 1999.— № 13.— С. 5–13.

²⁸ Шабров О. Ф. Политическое управление: проблема стабильности и развития.— М., 1997.— <http://shabrov.info/Polupr/glava2.htm>.

²⁹ Потебня А. А. Мысль и язык.— К., 1993.— С. 74.

³⁰ Эко У. Открытое произведение : Форма и неопределенность в современной поэтике.— СПб., 2004.— С. 28.

(слова) демонструє свою «систему понять» і цінностей, «бажаючи, щоб вона була зрозумілою та сприйнятою так, як вона її створила»³¹.

Якщо виходити з вузького розуміння відкритості мегасупертексту як виникнення нових супертекстів, складників макросупертексту, і закритості мегасупертексту як зникнення супертекстів, складників макросупертексту, через політичні та соціально-економічні трансформації (реструктуризації видання, схвалення / вето влади, актуальність / застарілість видання), то природа відкритого / закритого мегасупертексту в Україні (кінець ХХ — початок ХХІ ст.) детермінована динамікою становлення і розвитку подібних мегасупертекстів у Росії (ХVIII — початок ХХ ст.), Україні (ХІХ — початок ХХ ст.), Радянському Союзі.

Мегасупертекст кінця ХХ — початку ХХІ ст. вважаємо відкритим супертекстом, що обмінюється інформацією із соціальними інститутами і має чітко виражену внутрішню ієрархічність, «максимальним порогом»³² якої став макросупертекст з окремими журналами-супертекстами, а мінімальним порогом — мезосупертекст, що становить самостійний номер-супертекст одного жіночого журналу. Відкритість мегасупертексту виявляється в наявності спеціальних механізмів самоадаптації, які дозволяють використовувати інформаційні сигнали, що надходять з інших систем (політичної, економічної, психологічної, соціологічної, культурологічної тощо), для його подальшого розвитку. Такими механізмами самоадаптації виступають універсализація та спеціалізація. За допомогою універсализації ззовні береться, обробляється і подається інформація, яка за своїм змістом «максимально повно охоплює всі можливі сфери й інтереси жіночої аудиторії»³³; за допомогою спеціалізації подається конкретна інформація для диференційованої аудиторії. Механізми самоадаптації зумовили типологізацію макросупертексту, який репрезентовано універсальними («Наталі», «Единственная», «Любимая») і спеціалізованими («Oops!» — для дівчат, «Лиза. Мой ребенок» — для матерів, «Forbes Woman» — для жінок-лідерів) журналами-супертекстами.

Закритість мегасупертексту виявляється в наявності спеціальних механізмів захисту, що перешкоджають проникненню інформації, освоєння й обробка якої не є його завданням. Таким механізмом захисту є концептуалізація мегасупертексту: чітко визначена тематика і проблематика журналу («краса», «мода», «сексуальність», «кухня», «побут», «шлюб», «діти»).

Отже, мегасупертекст у цілому (макросупертекст зокрема) є одночасно відкритою (має зовнішню форму) і закритою (має внутрішню форму) системою.

4. *Адресантність й адресатність макросупертексту.* Жіночий журнал-супертекст належить до колективно-авторського супертексту, створеного зі «світоглядної позиції колективного автора (або колективу авторів, редакції)»³⁴. У жіночому журналі, як і в будь-якому іншому друкованому засобі масової інформації, існують суперадресант — видавець-монополіст, що фінансує вигідне з економічного погляду видання, і власне адресант — журналіст, група журналістів, які продукують тексти, що відповідають економічним потребам «суперзамовника». Замовник, або адресат, «автоматично опиняється у владі ідей»³⁵,

³¹ Там же. — С. 27.

³² Торсуева И. Г. Сверхтекст и уровни анализа поэтического текста // Проблемы поэтической речи : Сб. науч. тр. — М., 1988. — С. 27.

³³ Коломийцева Е. Ю. Отечественные женские журналы ХХ века: история развития и типология. — М., 2008. — С. 20.

³⁴ Лошаков А. Г. Об авторской парадигме сверхтекстов // Изв. Рос. гос. пед. ун-та им. А. И. Герцена. : Сер. «Общественные и гуманитарные науки». — 2008. — № 11(71). — С. 52.

³⁵ Хакен Г. Тайны природы. Синергетика: учение о взаимодействии. — М. ; Ижевск, 2003. — С. 202.

які диктує суперадресант і власне адресант. Проте й адресант залежить від «колективної поведінки своїх читачів»³⁶: поки думки адресанта не суперечать поглядам адресата, читачки купують жіночий журнал, тим самим забезпечуючи його існування. Для ефективності дії на адресата суперадресант і власне адресант чітко визначають цільову аудиторію за віком, родом занять, освітою та соціальним статусом³⁷, наприклад: городянки у віці 25–30 років (журнал «Pink»), жінки 20–45 років, які піклуються про своє здоров'я (журнал «Женское здоровье»).

5. *Структурованість макросупертексту*. За своєю структурою жіночий журнал-супертекст має однотипний формат, стереотипізовану рубрикацію та складається з об'єднаних змістово й ситуативно текстів, які теж своєю чергою типово структуровані: заголовок — зачин — розгортання подій — закінчення. Кожен з таких текстів у журналі-супертексті виконує роль атрактора (англ. attract — притягувати) — елемента-регулятора всіх процесів, що відбуваються в системі жіночого журналу. Тексти-атрактори — тексти, які комунікативно зумовлюють мовну реалізацію концептуального задуму суперадресанта й власне адресанта («краса», «мода», «сексуальність», «кухня», «побут», «шлюб», «діти») та впорядковують супертекст відповідно до заданого задуму. Тексти, які не відповідають концептуальному задуму суперадресанта та власне адресанта, належать до розрядів текстів-репелерів (англ. repel — «відштовхувати»).

Ентропія³⁸ кожного жіночого журналу-супертексту долається внаслідок організації кожного тексту-атрактора. Будь-який журнал-супертекст складається з типової послідовності текстів-атракторів: текст обкладинки — текст колонки редактора — тексти, що розкривають гіпертему журналу — текст анонсу змісту наступного номера. Впорядкування всередині кожного тексту-атрактора відбувається за допомогою нелінійної послідовності мовних і позамовних знаків.

6. *Нелінійність текстів мегасупертексту* (мовна спільність, динаміка формування та подальшого розвитку).

Систематизація результатів лінгвістичного досвіду з проблеми нелінійності (аналіз тексту як нелінійної системи³⁹, постмодерністських художніх текстів⁴⁰, гіпертекстів як явищ постмодернізму⁴¹) дозволила виокремити деякі ознаки нелінійності текстів у жіночих журналах-супертекстах.

³⁶ Там же.— С. 200.

³⁷ Див.: Пленкина Е. А. Элитарный женский журнал: типологические и профильные особенности : Дис. ... канд. филол. наук.— М., 2004.— 153 с.; Черменская С. М. Зарубежные женские глянецовые журналы в информационном пространстве России: трансформация коммуникативных моделей в условиях глобализации : Дис. ... канд. филол. наук.— М., 2006.— 173 с.; Ямпольская Р. М. Новое в системе изданий для женщин // Журналистика в 1991 г.— М., 1992.— С. 34–35.

³⁸ Ентропія (від гр. *éntropía* — «поворот, перетворення») — міра внутрішньої непорядкованості системи (Новий український тлумачний словник / Уклад. Н. Д. Кусайкіна, Ю. С. Цибульник; за заг. ред. В. В. Дубічинського.— Х., 2008.— С. 194).

³⁹ Див.: Залевская А. А. Текст и его понимание.— Тверь, 2001.— 178 с.; Мышкина Н. Л. Контрадиктно-синергетический подход к языку // Слово, высказывание, текст в когнитивном, прагматическом и культурологическом аспектах : Тез. Междунар. науч.-практ. конф., 7–9 дек. 2001 г. Челябинск / Под ред. Е. Н. Азвачеевой.— Челябинск, 2001.— С. 7–8; Семенець О. О. Синергетика поетичного слова.— Кіровоград, 2004.— 338 с.

⁴⁰ Див.: Барт Р. Мифологии. Mythologies.— М., 2000.— 320 с.; Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман // Французская семиотика: от структурализма к постструктурализму / Пер. с фр., сост., вступ. ст. Г. К. Косикова.— М., 2000.— С. 427–457; Hassan I. Postmoderne heute // Hassan I. Wege aus der Moderne: Schlüsseltexte der Postmoderne — Diskussion / Hrsg. von W. Welsch. — Berlin, 1994. — S. 47–56.

⁴¹ Див.: Калмыков А. А. Интерактивная гипертекстовая журналистика в системе отечественных СМИ.— М., 2009.— 84 с.; Компанцева Л. Ф. Знач. праця; Стройков С. А.

6.1. Актуалізація проблем діалогу: «поліфонічне мислення», «діалогізм» (М. М. Бахтін).

Адресант жіночого журналу-мегасупертексту реалізує свою інтенційну «програму» впливу на адресата. Тексти журналів-супертекстів «розмовляють» з цільовою аудиторією «на рівних», позиціонують себе частіше як «подруга», рідше як «колега», імітуючи спонтанність за допомогою «методики діалогу — розмови з читачем (у нашому випадку з читачкою.— А. Ш.) у режимі звернення до його (її.— А. Ш.) розсудливості, відчуття гумору, уяви»⁴². Лінгвістичним інструментарієм такого діалогу можуть бути, наприклад, розмовні слова, сленгізми, особові займенники 2-ої особи однини, імперативні дієслова: «*Считай нас идиотками*, но вот прямо сейчас в мире нет ничего прекраснее надувных шариков с гелием» («LQ»); «*Закрой глаза и представь себе, как ты хотела бы выглядеть. В подробностях. Представила? Тогда вперед — пора осуществлять задуманное! Удачи! И улётного тебе лета!*» («OOPS!»).

6.2. Карнавалізація (М. М. Бахтін) описує «специфіку сучасної культури в цілому, оскільки такі значущі сфери життя людини, як економіка, політика, релігія, спорт та ін., у даний час набувають рис видовища, театральності, святковості»⁴³ й «ілюструють багато форм соціального життя»⁴⁴.

У текстах жіночих журналів-супертекстів карнавалізація виявляється у вербальній і невербальній формах. Вербальною формою карнавалізаційного світогляду є мовна гра, невербальною — введення квазіперсонажа⁴⁵, використання фотографій, малюнків, шрифтів.

6.3. Мовна гра⁴⁶, яку Ж.-Ф. Ліотар схарактеризував як «безперервну вигадку зворотів, слів, смислів, <що> дає велику радість, а на рівні мовлення <...> розвиває мову»⁴⁷, є невід'ємною частиною заголовків текстів жіночого журналу-мегасупертексту.

Форми вияву мовної гри різноманітні, наприклад, адресант може апелювати до омофонів («Джентльмены у дачи. Лучшие сценарии праздников на природе» — «Cosmopolitan»); міжмовних омонімів («Морской прибою. Нужен ли тебе курортный роман?» — «Cosmolady»), стилістичних фігур (анафора: «*Заметит-не заметит: ненакрашенные губы, цвет маникюра, отросшие корни волос*» — «Любимая»).

Мовна гра містить інтертекстуальність й іронію.

6.4. Колажування цитаціями (І. Гассан), інтертекстуальність (Ю. Кристева).

Розглядаючи тексти жіночого журналу-мегасупертексту, розмежовуємо поняття «інтертекстуальність» і «цитації» (включення до тексту журналу чужого тексту-оригіналу) та «квазіцитації» (включення до тексту журналу чужо-

Лингвопрагматические характеристики англоязычного электронного лексикографического гипертекста : Дис. ... канд. филол. наук.— Самара, 2008.— 180 с.

⁴² Ерофеева И. В. Пространственно-временной континуум современного медиатекста в аспекте национального мировосприятия // Вестн. Санкт-Петербург. гос. ун-та : Сер. 9.— 2009.— Вып. 4.— С. 217.

⁴³ Загибалова М. А. Феномен карнаваллизации современной культуры : Дис. ... канд. филос. наук.— Тула, 2008.— С. 3.

⁴⁴ Урсуляк Т. Карнаваллизация всей страны // Руська Правда.— <http://www.ruska-pravda.com/index.php/200909144197/stat-i/obschetstvo/2009-09-11-13-1439.html>.

⁴⁵ Див.: Шмелева Т. В. Паратекст медийного текста // Структурно-семантические параметры единиц языка и речи : Сб. науч. статей / Отв. ред. О. М. Чупашева.— Мурманск, 2009.— С. 145–149.

⁴⁶ Витгенштейн Л. Философские исследования // Новое в зарубежной лингвистике.— М., 1985.— Вып. 16.— С. 79–128.

⁴⁷ Лиотар Ж.-Ф. Состояние постмодерна / Пер. с фр. Н. А. Шматко.— М., 1998.— С. 36.

го трансформованого тексту), які О. А. Земська називає прецедентними текстами, що відомі широкому колу осіб та мають властивість «повторюваності в різних текстах»⁴⁸. На думку Ю. М. Караулова, вони є «готовими інтелектуально-емоційними блоками — стереотипами, зразками, мірками для зіставлення, <...> інструментом для полегшення та прискорення перемикавання мовленнєвою особистістю “фактологічного” контексту думки на “ментальний”, а можливо, і навпаки»⁴⁹.

Услід за Н. А. Кузьміною під інтертекстуальністю ми розуміємо «трансльований код культури як системи традиційних для людства цінностей матеріального і духовного характеру»⁵⁰, під прецедентністю — «явище життя, яке може стати або не стати фактом культури»⁵¹. У текстах жіночого журналу-мегасупертексту (як і в інших масово-розважальних виданнях-супертекстах) переважають фразеологізми, прислів'я, приказки, цитати з художніх, мультиплікаційних фільмів, популярних пісень і художніх творів, тому правомірно стверджувати, що специфіка текстів жіночих журналів-супертекстів визначена більшою мірою прецедентністю, ніж інтертекстуальністю. Прецедентизми — мовленнєві одиниці з ознакою прецедентності⁵² — виступають як «тексти впливу» (термін Н. А. Кузьміної) на адресата.

На прецедентні тексти поширюється закон карнавалізації цінностей: сакральне перетворюється на профанне, прецедентизми-оригінали — на трансформовані прецедентизми, які з'являються «і як результат карнавалізації, і як протест проти банального здорового глузду, і як весела мовна гра, катарсис, карнавальна мовленнєва маска стомленої від повсякденного життя Людини»⁵³, наприклад: заголовок матеріалу про фарбу для волосся «Джентльмены *выбирают шатенок*»⁵⁴ (журнал «LQ»).

6.5. Іронія — «мовна містифікація, під час якої той, хто іронізує, “одягає” різні маски»⁵⁵. Адресант жіночих журналів-супертекстів так само, іронізуючи, «приміряє» маски подруги, порадиці, родинного психотерапевта, злостивця, іронічної насмішниці для реалізації потреби у відчутті переваги, прихованої агресії, прагнення до задоволення і компенсації випробовуваного сорому, страху, відрази. Наприклад, адресант, поєднуючи ролі порадиці й іронічної насмішниці, задовольняє приховану агресію через невдалий вибір чоловіка-партнера за допомогою іронічної інтерпретації, яка виникла «на базі слів (словосполук), що мають як номінативний (об'єктивний), так і оцінний зміст»⁵⁶: «Тот безмозглый,

⁴⁸ Земская Е. А. Цитация и виды ее трансформации в заголовках современных газет // Поэтика. Стилистика. Язык и культура. Памяти Татьяны Григорьевны Винокур.— М., 1996.— С. 157.

⁴⁹ Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность.— М., 1987.— С. 220.

⁵⁰ Кузьмина Н. А. Интертекстуальность современных СМИ: тенденции развития // Медиадискурс: новые явления и новые подходы / Под ред. Н. А. Кузьминой.— Омск, 2010.— С. 10.

⁵¹ Там же.

⁵² Див.: Адзинова А. А. Явление прецедентности в заглавиях креолизованных текстов (на материале языка глянцевого журналов) : Дис. ... канд. филол. наук.— Майкоп, 2007.— 222 с.

⁵³ Бутько Ю. В. Лингвокультурологическая характеристика межтекстовых связей в условиях демократизации языковых процессов (на материале лингвокультурологического анализа паремий) : Дис. ... канд. филол. наук.— Ярославль, 2009.— С. 36.

⁵⁴ Адресант апелює до назви музичного фільму Г. Хоукса (рос.) «Джентльмены предпочитают блондинок» (1949), у якому Мерелін Монро була виконавицею головної ролі.

⁵⁵ Ермакова О. П. Ирония — Ложь — Шутка // Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма / Отв. ред. Н. Д. Арутюнова.— М., 2007.— С. 226.

⁵⁶ Шатуновский И. Б. Ирония и ее виды // Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма / Отв. ред. Н. Д. Арутюнова.— М., 2007.— С. 359.

тот *деревянный*, тот *пьет*, тот *гуляет*, тот *лопоухий*, а у того *толстая попа*. Тот — *маменькин сыночек*, а вон тот — *тупоголовый мачо*. Тот *раздолбай*, а этот *скряга*. Сколько еще тебе нужно, чтобы остановиться?! Пойми наконец, что внутри каждого из них прячется другой — да, тоже свинья, но маленькая, хрустальная, с умильными золотыми ушками. А с таким-то уже очень даже можно жить. Хрю?» (журнал «LQ»).

6.6. Експериментальність форми (Д. О. Суховой⁵⁷). У жіночих журналах-супертекстах продуктивним є прийом зображення заголовків текстів, які за формою прагнуть передати основну ідею, наприклад, у матеріалі про декоративну косметику заголовок «Делай ногти» складено візуально з «гтюбиків» косметичних засобів.

6.7. Мозаїчність картини світу⁵⁸, яка в текстах виявляється в тому, що адресант для впливу на свідомість адресата використовує технології, «активізуючи нетривалу за часом увагу аудиторії (яскравість фарб, швидку зміну картинок, асиметричний дизайн тощо)»⁵⁹.

6.8. Перформанс, або перформанс (від англ. *performance* — «виступ, виконання, вистава») — звернення до власної тілесної природи (І. Гассан⁶⁰). Тексти-атрактори жіночих журналів-супертекстів апелюють до фотоперформансів, пов'язаних із жіночою тілесністю, — фотографій із зображенням жіночого тіла, яке служить «інструментом» для досягнення успіху самою жінкою. У свідомості адресата за допомогою мовних і позамовних засобів тиражується думка про те, що красиве, струнке і сексуальне тіло допоможе досягти мети вдало вийти заміж, завжди подобатися чоловікам, зробити кар'єру тощо. Тексти-репелери звертаються до фотоперформансів, що візуалізують чоловічу тілесність, і тим самим пропонують адресатові нетипову в патріархатній культурі роль «оцінного споглядальника» чоловічого. Такі фотоперформанси передбачають «певний енергетичний обмін»⁶¹ між адресантом-фотохудожником і адресатом-«глядачем» («глядачкою»). — *А. Ш.*

6.9. Гібридизація жанрів, крос-жанровість (В. М. Топоров) — змішування, схрещування звичних жанрів мистецтва, запозичення одними жанрами творчих стилів і методів інших жанрів (І. Гассан). Жанри жіночого журналу утворені за допомогою літературознавчих, газетно-журнальних і мовленнєвих⁶² жанрів.

Гіпотеза В. В. Дементьєва про те, що «мовленнєві жанри і мова виступають як два різних комунікативних атрактори, тобто типи впорядкування дискурсу»⁶³, дозволяє нам сформулювати ідею: жанри жіночого журналу можуть бути означені як атрактори — типи текстів-атракторів, що відображають концептуальний задум суперадресанта і власне адресанта («краса», «мода», «сексуальність», «кухня», «побут», «шлюб», «діти»), упорядковують самі тексти-атрактори (наприклад, жанри-атрактори «розмова про дітей», «модний огляд», «новинки косметики»,

⁵⁷ Суховой Д. А. Графика современной русской поэзии : Дис. ... канд. филол. наук. — СПб., 2008. — 271 с.

⁵⁸ Див.: Кузнецова Т. В. Аксиологічні моделі мас-медійної інформації : Монографія. — Суми, 2010. — 304 с.

⁵⁹ Ерофеева И. В. Знач. праця. — С. 219.

⁶⁰ Hassan I. Op. cit.

⁶¹ Абалакова Н. Фигуры Закона. Создавая и интерпретируя (несколько слов о художественных проектах Анны Альчук) // Гендерные исследования. — X., 2008. — № 17. — С. 28.

⁶² Мовленнєвий жанр — головна категорія, яка є «вербально-знаковим оформленням типової ситуації соціальної взаємодії» (наприклад, ширя розмова, базікання, анекдот). Див.: Седов К. Ф. Языкознание. Речеведение. Генристика // Жанры речи : Сб. науч. статей. — Саратов, 2009. — Вып. 6. — С. 31–32.

⁶³ Дементьев В. В. Изучение речевых жанров в России: аспект формализации социального взаимодействия // Антология речевых жанров: повседневная коммуникация. — М., 2007. — С. 50.

«кулінарний рецепт», «підтримування краси та здоров'я» та ін.). Відповідно жанри, які не реалізують концептуального задуму суперадресанта і власне адресанта жіночого журналу, не структурують текстів-атракторів, стають жанрами-репелерами, що співвідносяться з текстами-репелерами (наприклад, жанри-репелери «жінка в бізнесі», «чоловік “жіночих мрій”», «спорт» тощо).

Логіку такої номінації вбачаємо в тому, що ці жанри, по-перше, корелюють з мовленнєвими жанрами — типами текстів з відносно стійкими іллокутивно-функціональними, композиційними і мовно-стилістичними параметрами; по-друге, виступаючи атракторами та репелерами, вони визначають шляхи подальшого розвитку текстів і, як наслідок, — супертекстів (макросупертексту → мегасупертексту), їхній майбутній статус.

Таким чином, антропоцентрична ієрархічна система російськомовного жіночого журналу України може бути ідентифікована як супертекст, що складається з асоціативно-змістово спільних текстів, які «утворюють незамкнену єдність, позначену змістовою та мовною цілісністю»⁶⁴, мають «позатекстову орієнтацію»⁶⁵, формальні та концептуальні критерії. Ці критерії притаманні й іншим типам супертекстів, однак у жіночому журналі вони вирізняються оригінальністю, специфіка якої полягає в гендерній маркованості кожного критерію.

Запропонований аналіз супертекстових відношень у системі російськомовного жіночого журналу дозволяє спрогнозувати закономірності мовної та позамовної організації різних типів наявних «людинорозмірних» систем-супертекстів і спонукати науковців репрезентувати поки що малодосліджені системи-супертексти, наприклад україномовний жіночий журнал, опис якого є значущим для лінгвістики тексту.

(Сімферополь)

A. G. SHYLINA

TYPES OF SUPERTEXT AND THE SYSTEM OF SUPERTEXT REFERENCES IN RUSSIAN-LANGUAGE WOMEN'S MAGAZINE IN UKRAINE

Conceptual essence of supertext is exposed and main types of supertexts are explored in the article. Russian-language women's magazine of Ukraine is being represented as journal supertext, its linguistic and non-linguistic specific features are being characterized as «human measuring» supertext system that is the version of the Modern Russian Literary Language system.

Russian-language women's magazine of Ukraine meeting criteria of supertext which correlate with methodological principals of synergetics (homeostasis, hierarchy, non-linerity, imbalance, nonclosure, emergence, observability) has such characteristics as:

- 1) clear local and chronological borders, topical and modal integrity;
- 2) simultaneous openness and tightness of boundaries;
- 3) formation of authors represented by the super addresser and the addresser himself / herself;
- 4) homeostasis (taken separately journal supertext has the format of the same type, stereotyped editorial classification, texts-attractors united / organized according to its contents or situation described that determine speech realization of conceptual idea of the super addresser and the addresser himself / herself in communication («beauty», «fashion», «sexuality», «cooking», «household», «marriage», «children»);

5) non-linerity shows itself in dialogism, carnivalization, language game, experimental form, mosaic picture of the world, performance and cross-genres.

The result of cross-genre interaction of literary, publicistic and colloquial genres is genres of women's magazine, genres-attractors which are the types of texts-attractors reflecting complete conceptual idea of the super addresser and the addresser himself / herself and structuring texts-attractors and genres-repellers which are the types of texts-repellers not meeting the conceptual idea of the super addresser and the addresser himself/herself.

Key words: supertext, system, supertext criteria, women's magazine.

⁶⁴ Меднис Н. Е. Знач. праця.— С. 21.

⁶⁵ Там же.